

Evaluering av Aktiv i Re

Anders Mathisen

NOTAT
NR 6/08

Evaluering av Aktiv i Re

ANDERS MATHISEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Notat 6/2008

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2008
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-314-4
ISSN 1890-6435

Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

På oppdrag fra Re kommune har NOVA evaluert det forebyggende tiltaket «Aktiv i Re». Vi har i løpet av evalueringen besøkt Re kommune flere ganger og intervjuet ansatte og lærere. Det har vært et spennende oppdrag og forfatteren vil takke for et konstruktivt samarbeid med de ansatte i tiltaket og Re kommune. Forfatteren vil også takke leseansvarlig Janikke Solstad Vedeler og prosjektansvarlig Elisabeth Backe-Hansen.

Oslo, oktober 2008

Anders Mathisen
utviklingskonsulent

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning.....	9
2 Forebyggende arbeid i Re kommune.....	12
3 Hva er Aktiv i Re?	15
4 Hva sier lærerne om prosjektet?	25
5 Hva sier de ansatte?.....	31
6 Hvordan forebygger AiRe problematferd?	35
7 Kvalitetssikring av tjenesten	42
8 Konklusjoner og anbefalinger.....	47
Litteraturliste	51

Sammendrag

I dette notatet evalueres det forebyggende prosjektet med navnet «Aktiv i Re» (AiRe) på oppdrag fra Re kommune. Bakgrunnen for prosjektet er en formulering fra formannskapet i Re kommune som vedtok følgende i behandlingen av økonomiplanen for 2006: *«Formannskapet ønsker en grundig evaluering av de mange ulike prosjektene innenfor helse/omsorg og skole/kultur kommunen har iverksatt de siste årene, med tanke på effekten av disse.»* På bakgrunn av vedtaket henvendte Re kommune seg til NOVA og ønsket å få presisert omfang, metode og økonomiske rammer for en eventuell evaluering. 15.02.08 oversendte NOVA en projektskisse der vi foreslo å begrense evalueringen til prosjektet AiRe. Vi presiserte også at dette ville bli en prosessevaluering og ikke en effektevaluering som først ønsket. Re kommune godkjente løsningsforslaget og datainnsamlingen startet våren 2008.

Evalueringen ble gjennomført på bakgrunn av intervjuer med de ansatte og lærere ved barneskolene i Re kommune. AiRe består av en rekke mindre tiltak rettet mot barn og unge med den hensikt å forebygge atferdsproblemer. Med fokus på sosialt samvær, naturopplevelser og mestring ønsker de ansatte blant annet å heve elevenes sosiale ferdigheter og derigjennom forhindre problemer i skolen. Vi har i evalueringen sett nærmere på en av hovedaktivitetene der AiRe i samarbeid med skolen velger ut noen få elever som får være med på «aktiv skoledag». Forskning viser at det er en sammenheng mellom sosiale ferdigheter og atferdsproblemer. Vår evaluering viser at tiltaket har gode forutsetninger for å kunne styrke elevenes sosiale kompetanse. Evalueringen viser også at AiRe har kompetente medarbeidere, og at lærerne stort sett var meget fornøyde. Vi anbefaler imidlertid at AiRe i større grad presiserer deres målsettinger og hvilke resultater de vil oppnå. Samtidig anbefaler vi at AiRe implementerer rutiner for å kvalitetssikre de enkelte tiltakene. Vår hovedkonklusjon er at tiltaket samlet sett har en fornuftig organisering og mange gode kvaliteter. På noe lengre sikt burde AiRe kunne være en modell for hvordan man driver forebyggende barne- og ungdoms arbeid også i andre kommuner.

1 Innledning

I evalueringen av Aktiv i Re (AiRe) ble NOVA i samarbeid med oppdragsgiver enige om å gjøre følgende:

- Gjennomgå og beskrive kort de viktigste forebyggende tiltakene i Re kommune og se om tiltakene utfyller hverandre på en hensiktsmessig måte.
- Gjennomføre en mer grundig evaluering av «Aktiv i Re». Intervjue de ansatte konsulentene og noen lærere, se hvordan prosjektet fungerer i samarbeidet med skolen, og diskutere styrker og svakheter ved prosjektet.
- Komme med noen forslag om hvordan Re kommune selv kan evaluere tiltak og sikre at barn og unge til en hver tid får det beste tilbudet.
- På bakgrunn av innsamlet data, samtaler med de ansatte i kommunen og forskning på området, vil vi ha som mål å gi et svar på om Re kommune er på riktig vei i arbeidet med å forebygge atferdsproblemer blant barn og unge.

Hovedfokuset i denne evalueringen er prosjektet AiRe. AiRe er kort fortalt et prosjekt som har som målsetting å forebygge atferdsproblemer blant barn og unge i kommunen. Prosjektet har for tiden tre heltidsansatte miljøarbeidere. Hovedinnsatsen rettes i dag mot barneskolen, der delprosjektet «Aktiv skoledag» står mest sentralt. Her tar de ansatte med seg fem seks elever ut av ordinær skole og lar de delta på forskjellige aktiviteter ute i naturen. Alle aktivitetene i prosjektet har sosial trening, mestring og naturopplevelser som viktigste virkemidler. Prosjektet har også ansvaret for implementering og kursing i programmet ART (Aggression Replacement Training) i kommunen. ART er et multimodalt program for etablering av sosial kompetanse. Programmet blir presentert nærmere i kapittel tre. AiRe arrangerer også helgeavlastning for barn og unge som har rett på dette etter sosialtjenesteloven § 4-3.

Evalueringen av AiRe er en prosessevaluering. Det betyr at vi på bakgrunn av innsamlede dokumenter, intervju med de ansatte og lærere analyserer og beskriver utviklingen av prosjektet. I tillegg analyserer vi prosjektets målsettinger og innhold opp i mot den kunnskapen som vi i dag har om forebyggende innsats ovenfor barn og unge. Til slutt vil vi komme med noen forslag på hvordan prosjektet i fremtiden kan kvalitetssikres bedre.

Om å evaluere

Evaluering er å samle inn opplysninger på en systematisk måte, for å undersøke om prosjektet(forsøket) skapte endring, om det hadde noen virkning, og hvordan virkningen eventuelt ble. (Johannesen, Tufte og Kristoffersen 2005:79)

Vanligvis skiller det mellom to former for evaluering målevaluering (effekt-evaluering) og prosessevaluering. Målevaluering vil typisk se på om et eller flere mål er oppnådd, og betegnes gjerne som en resultatevaluering. En prosessevaluering vil derimot se på selve gjennomføringen fra start til mål. Prosessevalueringen har et annet analytisk utgangspunkt der man i hovedsak vil være opptatt av å beskrive og forklare utviklingen av et tiltak i en større sammenheng. Prosessevaluering er i følge Johannesen, Tufte og Kristoffersen (2005) en analyse som har et utviklingsorientert, beskrivende og fleksibel design. Evalueringen av Aktiv i Re ble i all hovedsak gjennomført som en prosessevaluering.

I utgangspunktet ville det vært ønskelig å gjøre en ren *effektevaluering* av AiRe. Har egentlig prosjektet noen effekt på lengre sikt? Det er imidlertid flere faktorer som gjør dette umulig. For det første har AiRe vært i omfattende utvikling siden starten, der målgrupper og innhold har forandret seg ved flere anledninger. Det er ikke hensiktsmessig å måle effekten av et prosjekt som er i en utviklingsfase. For det andre er det meget ressurs- og tidkrevende å måle effekten av tradisjonelle forebyggende prosjekt. Hvis målet med prosjektet for eksempel er å forhindre dyre barnevernstiltak på lengre sikt, så vil vi ikke kunne se resultatene av innsatsen som AiRe gjør i dag før om flere år. Det vi imidlertid kan, og til dels skal, gjøre i evalueringen er å undersøke om prosjektet har noen *positive resultater* på kort sikt. Det vil si om lærerne og elevene er fornøyd med prosjektet, og om lærerne opplever

at elevene som er med i AiRe trives bedre på skolen. Det vi også gjør i denne evalueringen, er å vurdere AiRe i lys av forskning om atferdsproblemer og forebygging. På den måten belyser vi svake og sterke sider ved prosjektet.

Data og metode

Evalueringen av AiRe hadde en ramme på ett månedsverk, og det var derfor ikke plass til en omfattende datainnsamling. I evalueringen støttet vi oss først og fremst til kvalitative intervjuer med de ansatte i prosjektet og lærerne som benytter seg av tjenestene. Dessuten er det gjennomført samtaler og møter med ledelse og andre ansatte i kommunen som har med prosjektet å gjøre. Vi fikk også være med de ansatte på en typisk arbeidsdag med aktiviteter for elever, og vi fikk besøke fasilitetene som AiRe benyttet seg av. Videre har vi hatt tilgang til dokumenter og rapporter som omhandler prosjektet. Intervjuene med de ansatte gjennomførte vi i prosjektets kontorlokaler, og lærerne intervjuet vi ved å dra rundt til skolene.

Som tidligere beskrevet er dette en prosessevaluering. Det vil si at vi fokuserte på utviklingen av prosjektet og beskrivelser av virksomheten. På bakgrunn av innsamlete data og relevant forskningslitteratur kunne vi så beskrive, analysere og evaluere prosjektet. Hva var AiRe sine kjernevirksomheter? Var lærerne fornøyd med den hjelpen elevene fikk fra AiRe? Er dette en god måte å drive forebyggende arbeid på? Hva sier forskningen på området? Hvordan kan man kvalitetssikre en tjeneste som AiRe? I arbeidet med innsamlingen av data ville det vært interessant å få snakket med elevene selv og deres foreldre. Deres stemmer ville gitt oss viktig informasjon, men på grunn av tidspress valgte vi ikke å intervju brukerne i denne omgang. Vi mener likevel å ha et godt nok datagrunnlag til å kunne svare på de spørsmål som er stilt.

2 Forebyggende arbeid i Re kommune

Re kommune har flere tiltak og prosjekter med utsatte barn og unge som målgruppe. Her skal vi kort beskrive noen av tiltakene og vurdere om de komplimenterer eller konkurrerer med AiRe. I kommunens første henvendelse til NOVA om en evaluering av forebyggende arbeid ble følgende seks prosjekter (i tillegg til AiRe) nevnt som de mest aktuelle å ha med i en evaluering:

1. «Les i Re» er et treårig prosjekt som fokuserer på lesestimulering for aldersgruppa 0–18 år. En av målsettingene er å stimulere samvær mellom barn og foreldre gjennom lesning, med hovedvekt på minoritetsspråklige elever. Prosjekt ble avsluttet i 2006, men videreføres fra 2007 gjennom Re bibliotek sin ordinære drift. *Vurdering:* Her vil det være potensial for et tettere samarbeid mellom AiRe og Les i Re.
2. «Etter skoletid» (Grønn omsorg): I prosjektrapporten fra 2006 leser vi følgende om prosjektet: *«Etter skoletid er et sekundærforebyggendel/tertiærforebyggende tiltak rettet mot barn og unge i Re kommune som er i en risikogruppe, uten at det er andre omfattende tiltak inne. Vi ønsker å gi det enkelte barnet mestringsopplevelser. Gi det enkelte barnet et tilbud om trygghet, omsorg, voksenkontakt, kontakt med dyr, god mat, lek og samhørighet i en gruppe. Integrering av flyktningbarn. Fokus på søsken av funksjonshemmede barn. Målsetting er å redusere/forhindre barnevernssaker.»* Målgruppe: «Etter skoletid» er ikke et vanlig fritidstilbud. Tilbudet er rettet mot barn og unge fra 1. til 7. klasse som har et ekstra behov. Barn som «sliter litt» uten at det nødvendigvis er andre tiltak i regi av kommunen eller andre instanser. Tiltaket skal være forebyggende og ha fokus på å gi den enkelte deltaker nye mestringsopplevelser og personlig utvikling. Målgruppene er også søsken av funksjonshemmede barn, barn som har kronisk syke foreldre, og barn med flyktningbakgrunn.» *Vurdering:* Prosjektet har samme målgruppe og jobber etter mange av de samme prinsippene som AiRe, men i motsetning til «Etter skoletid» tar AiRe elevene ut fra ordinær skole. Lederne i AiRe sier det er sjelden at de samme barna benytter seg av begge tilbudene.

3. «**God helse i Re**» er et partnerskapsprosjekt mellom Folkehelseinstituttet og fylkeskommunen. Prosjektet arbeider mot alle aldersgrupper. Det er ansatt en «friskvernskoordinator» i en 20 prosent stilling. De viktigste delmålene er blant annet å legge til rette for gode arbeidsvaner for barn og unge, bidra til interesse for å være fysisk aktiv hele livet, samt tydeliggjøre betydningene av fysisk aktivitet og sunt kosthold. *Vurdering:* AiRe kan muligens hente inn kunnskap om fysisk aktivitet og kosthold som kan heve kvaliteten på deres egne aktiviteter.
4. «**Trygge lokalsamfunn**» er et overordnet prosjekt i kommunen som fokuserer på trygghet på lekeplasser, trafikksikkerhet og kriminalitetsforebyggende arbeid. Samordning av kriminalitetsforebyggende tiltak (SLT) inngår i dette arbeidet. SLT-koordinator er ansatt i 50 prosent stilling fra mars 2006. *Vurdering:* SLT arbeidet i kommunen er et organ ment for å samordne det kriminalitetsforebyggende arbeidet. AiRe har en naturlig plass i dette samarbeidet og deltar på nettverksmøtene som avholdes.
5. «**Barnas Aurora**» er et fattigdomsprosjekt som har fått midler fra Sosial- og helsedirektoratet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. I prosjektet er det blant annet kjøpt inn en del utstyr til fritidsaktiviteter. Prosjektet har også utviklet en perm til ungdom som skal flytte for seg selv og som trenger veiledning. Permen «Fix It» er et nyttig og praktisk verktøy til ungdom som opplever overgangen til voksenlivet som sårbar og vanskelig. *Vurdering:* I AiRe vil noen av barna som deltar også komme fra fattige familier. Noen av barna vil kanskje ha nytte av å få låne gratis sportsutstyr. Målgruppen for selvstendighetspermen er ungdom mellom 16 og 23 år og permen vil ikke ha deltakerne i AiRe som målgruppe. AiRe har samarbeidet noe her da barn i fattige familier får være med på sommeraktiviteter som de arrangerer.
6. «**Somi-prosjektet**» er et prosjekt der unge sosialhjelpsmottakere deltar i et arbeidstreningsprosjekt under veiledning av en arbeidsleder. *Vurdering:* En annen målgruppe enn AiRe, men hvis AiRe i fremtiden skal fokusere mer på elever i ungdomskolen så vil «skoletrøtte» elever kunne ha nytte av å prøve seg litt med arbeidstrening som en egen aktivitet innenfor AiRe.

Konklusjon

Denne enkle gjennomgangen viser at de viktigste forebyggende prosjektene og tiltakene i kommunen ikke konkurrerer direkte med hverandre. Det er imidlertid slik at «etter skoletid» og «aktiv skole», som vi senere skal se er en del av AiRe, har noenlunde samme målgruppe, jobber etter samme metodikk og har samme målsetting. Hvis vi likevel tar i betraktning hvor viktig det er å forebygge på et tidlig tidspunkt, er det bare positivt at innsatsen mot elever i barneskolen er dekket opp såpass godt. Man kan her håpe på en synergi-effekt. Det er også viktig at prosjektene prøver ut flere former for samarbeid. Hvis en og samme elev er med i to prosjekter, blir det ekstra viktig at de «drar» i samme retning. Hva gjelder de andre prosjektene, vil det alltid ligge en gevinst i bedre koordinering og et tettere samarbeid så man sikrer en felles forståelse og forhindrer «dobbeltarbeid».

3 Hva er Aktiv i Re?

Når vi skal prøve å beskrive AiRe, så ville beskrivelsen bli ufullstendig hvis vi gikk til bare en kilde eller valgte kun å samle inn data ved ett bestemt tidspunkt. Dette fordi det ikke finnes en utfyllende prosjektbeskrivelse eller rapport som er oppdatert slik det ser ut i dag. På samme måte vil et «stillbilde» av prosjektet, en beskrivelse av prosjektet ved et bestemt tidspunkt, ikke fange opp et prosjekt i stor utvikling. Nedenfor skal vi se nærmere på tiltaket ved å klippe fra flere kilder som til sammen kan gi et mer utfyllende bilde. Samtidig ser vi hvordan prosjektet har gått fra en idé, videre til et prosjekt i en utprøvningsfase og frem til i dag der prosjektet fremstår som et mer stabilt tiltak. Tiltaket har i dag et tydeligere mandat, klarere definerte oppgaver og en egen identitet. Vi vurderer nedenfor målsettinger og begreper underveis, med den hensikt å få en klarere og mer presis forståelse av målene med prosjektet.

AiRe

På hjemmesiden til Re kommune (www.re.kommune.no) kan vi lese følgende om AiRe:

AiRe er et treårig tverrfaglig prosjekt, som har som målsetting å gi barn og ungdom med atferdsavvik et tilrettelagt helhetlig tilbud i forhold til barnehage, skole, hjem og fritid. Tilbudet skal inneha aspekter som forebygging, veiledning, koordinering og base for tilrettelegging av fritid. Prosjektets tre medarbeidere skal gjennomgå opplæring i Aggression Replacement Training (ART) og vil benytte seg av denne metoden i daglig arbeid. AiRe er et supplement til øvrige tjenester i kommunen og vil yte tjenester til brukere av tjenester som; tiltak for funksjonshemmede, skoler, barnehager, barneverntjenesten, helse og PPT. AiRe har egne lokaler «BUA» i Fon som inneholder kontor og base for avlastning.

AiRe beskrives her som et *tverrfaglig prosjekt*, målsettingen er et *helhetlig tilbud i forhold til barnehage, skole, hjem og fritid*, målgruppen er ungdom med *atferdsproblemer*, tilbudet til barna skal være av *forebyggende* karakter og en av metodene som skal benyttes er *ART*. AiRe skal være et *supplement* til de

andre kommunale tjenestene, og tjenestene skal kunne benyttes av de *kommunale tjenestene* som har med barn og unge å gjøre.

Vurdering: Hvis innbyggerne i Re kommune eller andre interesserte leter etter informasjon om prosjektet, er det informasjonen på kommunens nettside de vil finne først. For eventuelle brukere av prosjektet og «mannen i gata» vil dette være en tekst som sier relativt lite og som inneholder begreper som virker fremmede og vanskelige. Skal foreldre bli trygge på hva AiRe kan gjøre for barna deres og skal prosjektet ha legitimitet hos vanlige innbyggere i kommunen er informasjonen ut til befolkningen avgjørende. Enklere og mer presise begreper som beskriver innholdet og målet med prosjektet vil her være avgjørende.

Det finnes i dag ingen oppdatert prosjektbeskrivelse eller rapport om prosjektet. Det som er skriftliggjort stammer fra prosjektets startfase og stemmer dårlig overens med dagens utforming av prosjektet. Presentasjonen av prosjektet nedenfor er basert på en gjennomgang av tilgjengelige notater, årsrapporter og den første prosjektbeskrivelsen og intervju med de ansatte. Vi begynner først med visjonene til prosjektet slik de var formulert i den første prosjektbeskrivelsen.

Visjoner

Visjonene som var med på å legge grunnlaget for ideen om AiRe oppsummeres på følgende måte i projektrapporten:

- Re kommune har grunnholdning at barn og unge er kommunens viktigste ressurs.
- Vårt mål er å bygge opp et tilbud hvor alle deler av organisasjonen jobber mot et felles mål.
- Re kommune vil bygge opp et tilbud som er nyskapende og inkluderende.

Vurdering: Visjoner kan ofte virke svulstige og lite konkrete, men er viktige for å beskrive de store linjene og de viktigste verdivalg som en kommune skal arbeide mot. Re kommune forteller tydelig her at de setter barna først og at de vil jobbe mot et felles mål. I tillegg vil de altså bygge opp et tilbud som er nyskapende og inkluderende. Dette er i seg selv modige visjoner og gjør det kanskje enklere å få aksept for prosjekter som AiRe.

Mandat

Mandatet for prosjektet blir beskrevet som følger:

- Utrede hvilke muligheter Re kommune har til å gi barn/unge med store atferdsavvik et tilrettelagt tilbud for opplæring og en god hjemmesituasjon med avlastning og veiledning til foreldre.
- Utrede hvilke muligheter Re kommune har til å komme tidlig inn med forebyggende tiltak som kan hindre en videre utvikling av atferdsavvik hos barn/unge i faresonen.
- Gjennomgang av barnevernet i kommunen med tanke på effekten av et samordnet forebyggende arbeid sett opp mot en klarere definisjon av det kurative barnevernet.

Vurdering: I starten var oppgaven å *utrede muligheter* for å gi et mer tilrettelagt tilbud til ungdom med atferdsproblemer, for å forebygge større problemer på lengre sikt. Her ser vi at kommunen først har definert et problem, nemlig barn og unge med atferdsproblemer. Målet på lengre sikt er blant annet å forhindre dyre plasseringer. Middelet for å nå dette målet er *forebygging*. Så langt har Re kommune tatt et initiativ ved å utrede muligheter, noe som kan beskrives som en proaktiv posisjon. Når det er sagt så brukes begrepet «atferdsavvik». Dette er et noe unøyaktig og utdatert begrep. Et mer dekkende begrep som brukes i faglitteraturen i dag er *problematferd* eller *atferdsproblemer*.

Vi skal senere i evalueringen diskutere begrepsbruk og teoritilfang noe nærmere. I rundskriv Q-16/2007 «*Forebyggende innsats for barn og unge*» så refereres det til tre prinsipper i det forebyggende arbeidet:

- Tidlig intervensjon
- Tiltak skal være basert på kunnskap
- Behovet for samordning og samarbeid

Visjonene og mandatet til Aktiv i Re er godt forankret i tråd med det første og siste prinsippet. Når det gjelder prinsippet om at det forebyggende arbeidet skal være basert på kunnskap, er ikke dette formalisert i like stor grad her. Som vi senere skal se er metoden ART, som AiRe anvender og holder kurs i, en såkalt evidensbasert metode. Samtidig vil dette konkrete notatet være med på å tydeliggjøre AiRe sitt nåværende faglige ståsted.

Målsetting

Forebyggende arbeid defineres ofte som alt fra å skape gode og trygge lokalsamfunn til innsats som er spesielt rettet mot å *begrense, stanse* eller *snu*

¹en negativ utvikling. Det generelle forebyggende arbeidet benevnes ofte *primærforebygging*. Primærforebygging retter seg mot *alle* barn og unge og skal forhindre problemer eller negativ utvikling. Med *sekundærforebygging* menes innsats som er rettet mot grupper av barn og unge. *Tertiærforebygging* er innsats som forsøker å hindre, snu eller begrense konsekvenser av etablerte problemer. Tertiærforebyggende tiltak retter seg mot grupper eller individer med tydelige identifiserte problemer. I mandatet og visjonene for prosjektet har man ikke presisert begrepet «forebygging», men målgruppen er definert som barn og unge «med et atferdsavvik». Dette betyr at prosjektet AiRe i utgangspunktet kan defineres som tertiærforebyggende tiltak. Samtidig så står det også at tilbudet skal inneha aspekter som *veiledning, koordinering og base for tilrettelegging av fritid*. Her ser vi at målet med prosjektet (slik det er definert i mandat og visjoner) er mer omfattende enn som så, og hviler på følgende primære målsettinger:

- Forebygge atferdsproblemer
- Veilede
- Koordinere
- Tilrettelegge

Prosjektledelsen har også formulert noen konkrete mål for det forebyggende arbeidet generelt og AiRe sin posisjon spesielt: En felles satsning på det forebyggende, en ny felles metode, høy faglig kompetanse, tiltak i egen kommune.

Et prosjekt tar form

Da vi studerte prosjektbeskrivelser og rapporter fikk vi en versjon av starten på prosjektet. Da vi var ute og snakket med lærere som hadde fulgt prosjektet fra starten av, fikk vi en litt annen versjon av hvordan det startet opp. Lærere ved to av skolene mente at det var to konkrete episoder ved skolene som resulterte i behovet for et tiltak som AiRe. Episodene handlet om enkelte elever som hadde store utfordringer i skolehverdagen og som trengte mye oppfølging. Til slutt hadde ikke skolene ressurser til å gi dem et forsvarlig tilbud og de vurderte å sende barna til et dyrt privat pedagogisk tilbud i nabokommunen. Skolene henvendte seg så til kommunen, og mente at

¹ Rundskriv Q-16/2007

kommunen selv burde skaffe til veie et tilbud til de utfordrende elevene. Høsten 2005 startet så AiRe opp som et treårig prosjekt med tre ansatte. Før dette hadde rådmannen opprettet en styringsgruppe og prosjektgruppe. Prosjektgruppa ble ledet av kommunalsjefen som utredet prosjektets mandat og målsettinger slik vi har beskrevet de ovenfor.

Dagens organisering og administrasjon:

Det er ikke plass i dette notatet til å ta et historisk tilbakeblikk. Hvordan et prosjekt som AiRe utvikler seg henger naturlig sammen med hvem som til en hver tid er ansatt og hvem som leder prosjektet. Flere av de vi intervjuet pekte for eksempel på at innholdet i prosjektet forandret seg mye etter at prosjektet fikk ny leder midt i prosjektperioden. I starten bestod prosjektet av en rekke likeverdige enkelttiltak som helgeavlastning, ferieturer, jentekveld, leksehjelp, ART, oppdrag for barnevernet og aktiv skolehverdag. Den nye lederen brukte mer av ressursene og innsatsen på noen få utvalgte aktiviteter. Organiseringen av prosjektet har altså forandret seg mye siden starten. Våren 2008 ser situasjonen slik ut:

- tre ansatte i 100 prosent stilling
- én ansatt i 20 prosent helgeavlastning
- én ansatt i 20 prosent ART instruktør (delvis finansiert av skole)
- et felles kontor
- én leilighet til helgelastning, som også kan benyttes av AiRe på ukedagene
- én bil, syvseter, til disposisjon
- budsjett to mill + 650 000,- som det kjøpes lovpålagte tjenester for på Elverhøy kultursenter
- administrativt lagt under kulturtjenesten
- styringsgruppe bestående av to kommunalsjefer, leder kultur, leder Tiltak for Funksjonshemmede (TFF) og prosjektleder

Som vi ser av faktaarket² ovenfor, så kan vi si at AiRe er et middels stort prosjekt, der fine lokaler og det utstyret de trenger er på plass. Tre faste stillinger

² Klippet ut fra foredrag som leder holdt våren 2008

sørger for kontinuitet i prosjektet og uten langtidssykemeldinger eller lange fravær vil dette regnes som å være en stabil personalsituasjon. Deltidsstillingene sørger også for fleksibilitet og økt faglig styrke i virksomheten. AiRe ligger administrativt under kulturavdelingen i kommunen, og leder og ansatte sier de er meget godt fornøyd med denne organiseringen. De sier at organiseringen er med på å ufarliggjøre prosjektet overfor foreldre og barna. AiRe har også en styringsgruppe som ledes av kommunalsjef. De ansatte i AiRe sier de har en god og fruktbar dialog med styringsgruppa. En sjettedel av budsjettet går til å kjøpe tjenester fra Elverhøy, dette er lovpålagte tjenester. Det vil si at tjenestene vil måtte utføres av kommunen uansett.

De konkrete aktivitetene i AiRe

- Har base for avlastning på Krakken i Fon. Bruker også et hus på Sandsletta.
- Gir tilbud over to helger i måneden etter en «medlevertturnus.»
- Vedtak fra «tiltak fra funksjonshemmede» og barnevernet.
- Kjøper aktivitetstilbud på Elverhøy kultursenter for flere barn. (musikkstudio, osv.)
- Aktiv skoledag.
- Sommeraktiviteter.
- Vinterferieaktiviteter.
- Tar oppdrag for andre virksomheter hvis det er kapasitet.
- Har ansvaret for ART-opplæring og kursing i Re kommune.
- Trening på SPENST treningsstudio med ungdom.
- Motoraktiviteter i samarbeid med Re Motorsport.
- Diverse: Jenteklubb, trening, leksehjelp.

Vurdering: Her ser vi at aktivitetene innenfor AiRe er både bredspektret og mangeartede. Det er et stort mangfold av aktiviteter som favner mange interesser og målgrupper. Fra ART-opplæringen som har en stor målgruppe og favner store elevgrupper til motorsport aktiviteter der de tar med noen få ungdommer av gangen. Men som vi har vært inne på, har prosjektet nå noen kjerneaktiviteter som får ekstra oppmerksomhet. Det gjelder først og fremst ART, helgeavlastningen og «aktiv skoledag».

Prosjektets kjernevirksomheter

1. I «Aktiv skoledag» tar de ansatte i prosjektet med seg fire til fem elever ut fra den vanlige skolehverdagen, dette gjøres i samarbeid med lærerne ved skolen. Sosial trening, mestring og fysisk aktivitet står sentralt for alle aktiviteter i prosjektet. Eksempel på aktiviteter er skogturer, gårdsbesøk, idrett og «mekking». Elevene som deltar velges ut av lærerne i samarbeid med prosjektleder. Elevens utvikling og trivsel i prosjektet evalueres jevnlig. Målgruppen er i utgangspunktet elever med moderate atferdsproblemer, og målet er å forebygge en negativ utvikling og øke elevens trivsel i normalskolen. Tiltaket er tilpasset både gutter og jenter, men det er i dag en overvekt av gutter som deltar. Skolen informerer foreldrene og henter så inn skriftlig samtykke. Deltakelsen er ellers hjemlet etter § 5-1³ i opplæringsloven, som omhandler spesialundervisning. Vi skal gå videre og analysere dette enkelttiltaket senere, men hovedkomponentene i prosjektet er som følger:

- Fire til fem elever hentes på skolen
- Er sammen med AiRe en halv eller en hel skoledag
- Er med på aktiviteter som innbefatter: Sosial trening, fysisk aktivitet, mestringsopplevelser, mye ute i naturen.
- Eksempel på aktiviteter: Skogsturer/fisketurer, huleturn, gårdsbesøk, ridning, skøyter/aking, formingsaktiviteter, vedhogging, idrett, «mekking»
- Skolen plukker ut aktuelle elever i dialog med AiRe
- Møte med lærere/skoleledelse i forkant og etterkant
- 10-ukers periode
- AiRe er i kontakt med ca.40 elever pr. uke

³ § 5-1. Rett til spesialundervisning: «Elevar som ikkje har eller som ikkje kan få tilfredsstillande utbytte av det ordinære opplæringstilbodet, har rett til spesialundervisning.

I vurderinga av kva for opplæringstilbod som skal givast, skal det særleg leggjast vekt på utviklingsutsiktene til eleven. Opplæringstilbodet skal ha eit slikt innhald at det samla tilbodet kan gi eleven eit forsvarleg utbytte av opplæringa i forhold til andre elevar og i forhold til dei opplæringsmåla som er realistiske for eleven. Elevar som får spesialundervisning, skal ha det same totale undervisningstimetallet som gjeld andre elevar, jf. § 2-2 og § 3-2.»

2. Helgeavlastningen er den aktiviteten innenfor prosjektet som er lovpålagt. Tiltak for funksjonshemmede (TFF) skal yte hjelp til familier som trenger avlastning etter Lov om sosiale tjenester kapittel fire. Tiltaket binder opp omtrent en sjettedel av prosjektets totale budsjett. Her tar de ansatte i prosjektet med seg barn/ungdommen til Krakken, et eget sted for overnatting og der man har investert i mye utstyr til fritid og lek. Helgene går blant annet med til lek, samhold, naturopplevelser og matlaging. Deltakerne er i følge prosjektleder som oftest barn med en diagnose, som for eksempel ADHD. Barn som deltar i helgeavlastningen kan også fra tid til annen delta i prosjektet «etter skoletid» og andre aktiviteter innenfor AiRe.

3. ART (Aggression Replacement Training) er et multimodalt program for etablering av sosial kompetanse som består av tre komponenter; trening av sosiale ferdigheter, sinnekontrolltrening og trening i moralsk resonnering. Programmet er utviklet av Arnold Goldstein, Barry Glick og John Gibbs ved Syracuse University i New York. ART retter seg først og fremst mot personer med omfattende atferdsvansker, men har også vært i bruk og oppnådd god effekt som primærforbyggende tiltak i skolen. I Norge er metoden nå i rask framgang og har vært benyttet både i barnehager, grunnskoler, ungdomsskoler, spesialskoler og barnevernsinstitusjoner. ART er også anbefalt av Læringscenteret til bruk i skolen overfor elever med store atferdsavvik (Nordahl, Sørli, Tveit, & Manger, 2003). Presentasjonen nedenfor er hentet fra www.forebygging.no:

ART består av tre komponenter; trening av sosiale ferdigheter, sinnekontroll og trening i moralsk resonnering. Anbefalt kurslengde er 30 timer med hver komponent en gang per uke i 10 uker. Hver time varer fra 45 minutter til 1 time. Treningen foregår i grupper med 4–9 deltakere. To trenere leder timene som gjennomføres etter en stram struktur som inkluderer bl.a. definering av dagens tema, rollespill, evalueringsrunde og hjemmearbeid. Det legges stor vekt på å sikre deltakernes motivasjon gjennom små leker, høy elevaktivitet, spennende hjelpemidler og faste regler og konsekvenser. Tema for trening i de tre komponentene hentes fra reelle situasjoner fra deltakernes hverdag og det er utviklet eget program for generalisering av ferdigheter. I sinnekontrolltrening gjennomgår elevene et 10 ukers program der de bl.a. trenes i å gjenkjenne sine eksterne og interne utløsere av aggresjon,

sine egne sinnesignaler, hvilke sinnedempere vi kan ta i bruk, hvilke konsekvenser vold eller aggresjon kan gi og hvilke sosiale ferdigheter som kan tas i bruk som erstatning for bruk av aggresjon. Sosial ferdighetstreningsprogrammet for ungdom fokuserer på trening av 50 strukturerte ferdigheter (40 for voksne og 60 for barn). Ferdighetene er inndelt i 6 undergrupper; grunnleggende ferdigheter, avanserte ferdigheter, ferdigheter som omhandler følelser, ferdigheter i aggresjonsalternativ, ferdigheter i å takle stress og planleggingsferdigheter. Noen er relativt grunnleggende (lytte til andre, starte en samtale osv) mens andre er mer komplekse (stå imot gruppepress, takle en anklage osv). I moralsk resonneringstrening lærer deltakerne å resonnerer på en gradvis mer empatisk måte i forhold til aktuelle moralske dilemmaer og identifisere bruk av kognitive forvrengninger som å bagatellisere, skyld på andre og forutsette det verste. Selv om de 3 komponentene blir presentert i 3 separate 10-ukersprogram, er elementer fra det ene programmet også delvis integrert i de andre. (Sosial ferdighet som del av sinnekontrolltrening.) Selv om ART er en relativ ny metode i Norge har den allerede fått stor utbredelse. 60 studenter har fullført videreutdanningen og ca 800 har gjennomført ART-trenerkurs. ART er således pr i dag i gang i alle landets fylker.

I Re kommune er ART et uttalt satsningsområde, og koordinatoren er altså plassert i AiRe. Koordinatoren fortalte at de nå forbereder et femte kurs i kommunen, og at de fleste elevene og lærerne er meget entusiastiske i sin deltagelse. Ved siden av ansatte i barneskolen har også barnehageansatte, PPT og andre innstanser deltatt på kurs. Lederen i AiRe holder også ART kurs. Én dag i uken er satt av til veiledning av de som har gjennomført kurset. De to miljøarbeiderne i AiRe har selv gått ART kurs, og bruker metoden i møte med elevene som deltar i AiRe.

Oppsummering

Prosjektet mangler en utfyllende og oppdatert prosjektbeskrivelse. Det er en svakhet ved prosjektet og gjør det blant annet vanskelig når de ansatte, kommunen, eller eksterne oppdragsgivere skal vurdere aktivitetsnivå, innhold og måloppnåelse. AiRe har til nå vært igjennom en naturlig prosess med prøving og feiling, og lett etter en balanse mellom et passende aktivitetsnivå og ressurser tilgjengelig. De ansatte i prosjektet sier imidlertid at prosjektet i

dag har funnet en mer stabil form. Det ser altså ut til at prosjektet nå har vært igjennom en fase med nødvendige tilpasninger og justeringer, som igjen har bidratt til stabilitet. Når stabiliteten er på plass blir det så lettere å fokusere på kvalitetssikring. De viktigste «beina» prosjektet står på i dag, er den evidensbaserte metoden ART, «aktiv skole» for elever med moderate atferdsproblemer i barneskolen, og helgeavlastning for barn med spesielle behov. Samtidig karakteriseres prosjektet av en rekke forskjellige aktiviteter og tilbud til barn og unge. Før vi går videre med å analysere utfordringene som AiRe står over for skal vi se nærmere på hvordan lærerne og de ansatte beskriver prosjektet og dets utfordringer.

4 Hva sier lærerne om prosjektet?

Den viktigste samarbeidspartneren for AiRe er i dag barneskolen. Vi har intervjuet to lærere, to inspektører og en rektor ved tre skoler i Re for å få deres vurderinger av prosjektet. For å få et utfyllende bilde av virksomheten er det viktig å snakke med dem som benytter seg av tjenesten til daglig. Vi skulle gjerne ha snakket med barna som er med i AiRe, men dette fikk vi som nevnt ikke til på grunn av begrenset med tid og ressurser. Det er viktig å nevne at lederen for AiRe var vår «døråpner» til informantene. Det betyr at vi ikke har snakket med et tilfeldig utvalg av lærere. Vi vurderer det likevel dit hen at dette ikke har hatt stor betydning fordi vi faktisk har snakket med de lærerne som bruker tjenesten mest ved de skolene som bruker tjenesten hyppigst.

Informantene var lærere, inspektører og rektorer ved barneskoler i Re kommune, og hadde ansvaret for kontakten med AiRe. I presentasjonen av deres refleksjoner rundt prosjektet, har vi valgt å anonymisere navn og hvilke skole de jobbet ved. Vi titulerer alle informantene med «lærer» selv om vi også snakket med rektorer og inspektører ved skolene. Dette gjør vi ikke fordi det i intervjuene kommer frem kontroversiell eller taushetsbelagt informasjon, men fordi identifisering ikke har noen hensikt i denne sammenhengen.

Et kvalitativt intervju kan være mer eller mindre strukturert. Intervjuene med de ansatte i skolen var semistrukturerte, med en fleksibel intervjuguide.⁴ Det vil si at vi har brukt en overordnet intervjuguide, men der spørsmål og temaenes rekkefølge varierte. Intervjusituasjonen var basert på en refleksiv prosess der lærerne fritt fikk mulighet til å reflektere over erfaringene med AiRe.

Hvor mye bruker skolene AiRe?

Antall barn og tiden som de er med i AiRe varierer mellom skolene. Vi ser at tiltaket tilpasser aktivitetene til den enkelte skole. En av lærerne sier at «*De er flinke til å ta kontakt og de hører på oss hva vi trenger.*» Vi tok også opp til

⁴ Repstad 2007, s78.

diskusjon med lærerne hva som var riktig tid å bruke/avse for elevene, og der var det noe forskjellige syn. Noen så det som veldig praktisk at barna kunne være med en hel dag, mens en av de andre lærerne syntes det var for lang tid å ta eleven ut fra skolen. Vi ser her at AiRe legger til rette for den enkelte skolen og legger opp ganske fleksible løsninger.

Hvilke barn får benytte seg av AiRe?

Vi spurte lærerne om hvilke barn som fikk benytte seg av tilbudet, og også her fikk vi noen forskjellige svar. En av lærerne sier at: «*Vi sender ikke bare de vanskeligste elevene til AiRe*». Ved en annen skole fortalte de oss at: «*Skolen er for de som klarer seg. Vi vil ikke sende med de (elevene) som klarer seg bra*». Her ser vi altså at kriteriene for utvelgelse av elever hviler på forskjellige prinsipper. Noen blander gruppen fra skolen bevisst der noen «normale» elever også får være med, mens en annen skole legger vekt på at de bare sender elever som har en eller flere utfordringer i skolehverdagen. Alle lærerne ser imidlertid ut til å være enige om at de ikke bare sender elever som er et «*uro-moment*» i klassen. En av lærerne sier det slik: «*Utgangspunktet for utvelgelse er at eleven sliter i enten matematikk, leseferdigheter, ol., ikke atferd alene som styrer utvelgelsen.*» En annen forteller om de elevene som sitter mye alene og er lite sosiale, «*de blomstrer opp*» når de er med på AiRe.

Vi ser her at kriteriet for utvelgelse er noe forskjellig ved skolene. Noen elever har typiske lærevansker, andre har et atferdsproblem, mens den tredje gruppen sliter med for lav sosial deltakelse. Skolene velger ikke ut elever etter fastlagte kriterier, og sender derfor elever med forskjellige utfordringer i skolehverdagen. Dette er i tråd med fleksibiliteten i prosjektet, men det vil også bety at AiRe jobber med barn med forskjellige behov for hjelp og støtte. Vi spurte ikke lærerne om det var noen forskjeller i deltakelse mellom gutter og jenter. Prosjektleder sier imidlertid at prosjektet er tilpasset begge kjønn, selv om det i dag er en overvekt av gutter som deltar totalt sett.

Hvorfor sender skolen sine elever til AiRe?

Som beskrevet tidligere, ved to av skolene fortalte lærerne at behovet for et tiltak som AiRe oppsto nærmest akutt når man manglet et godt tilbud til bestemte elever med store atferdsproblemer. Dette var elever som lærerne og

skolen ikke lenger klarte å hjelpe og Aire ble derfor løsningen. En av lærerne beskriver AiRe som en «*avlastning*» for barn med lærevansker, en annen lærer ser på AiRe som et «*supplement*» for elevene som fungerer dårlig sosialt. En siste lærer sier til oss at AiRe er et «*alternativt opplegg*», og mente med det at tiltaket fungerer som et alternativ når skolens spesialundervisning eller spesialundervisning ikke strekker til. Vi ser her at den faglige begrunnelsen for å sende barna til AiRe henger sammen med hvilke utfordringer det enkelte barnet sliter med i skole hverdagen. Noen ganger argumenterer de ut i fra akutte og omfattende behov, andre ganger mer som et supplement. «*Vi når bredere med dette tiltaket,*» sier en lærer og fokuserer på at man vil forebygge ved at eleven får positive relasjoner. En lærer på en annen skole sier: «*Nå får vi mulighet til å gi et tilbud til barna som normalt ikke ville fått noe.*»

En annen akse som begrunnelsene beveger seg langs, er om dette er for elevens sin del eller et tiltak for at de andre i klassen skal få et pusterom. I den ene enden så argumenterer en av lærerne med at dette nettopp ikke skal være et tiltak som kun skal bidra med å få ro i klassen, mens en av de andre informantene var klarere på at hvis ro i klassen er et behov, så ville hun kunne benytte seg av tiltaket. Vi skal ikke gå dypere inn og analysere beveggrunnene for å la elevene delta i AiRe, men bare poengtere at de ofte er forskjellig, og noen ganger motstridende. Alt fra akutte tilfeller til mer forebyggende tilfeller der «*det handler om et bredere pedagogisk tilbud for barn med lærevansker.*» Hvis vi oppsummerer kan vi kanskje kategorisere idealtyper på denne måten for hvorfor skolene bruker AiRe. Begrunnelsene beveger seg på aksene mellom følgende idealtyper:

generell forebygging → akutt krise

et supplement → nødvendig avlastning

elevens atferd → pusterom for klassen

begrensede sosiale utfordringer → store atferdsproblemer

begrensede lese/skrive vansker → store lærevansker

Den enkelte eleven kan plasseres et sted langs aksene, sitatene nedenfor illustrerer hvor forskjellige utfordringene kan være for elevene:

Vi hadde to elever på skolen som var mye for seg selv og lite sosiale, etter at de fikk være med i AiRe blomstret de opp.

Han (en elev) var vanskelig å ha i klasserommet, men var en mønsterelev når han fikk være med i AiRe.

En jente hos oss slet veldig på skolen, og prøvde så godt hun kunne, men i AiRe fikk hun muligheten til å mestre og lykkes.

Hvilke tilbakemeldinger fikk lærerne fra elevene og foreldrene?

Da vi snakket med lærerne var det naturlig og spørre hvilke tilbakemeldinger de hadde fått fra elevene selv og foreldrene. Lærerne, som er meget fornøyd med innsatsen til og samarbeidet med AiRe, hevder at de bare har fått positive tilbakemeldinger. Som vi diskuterte i metodekapittelet, det er en svakhet ved denne evalueringen at vi ikke har fått snakket med barna selv. Lærerne forteller om elever som blomstrer opp og får muligheten til å være med på aktiviteter som de mestrer. De fremhever den sosiale biten. Elever som til vanlig er innesluttete får mulighet til å være med i en setting der de nettopp får anledning til å fungere i en gruppe. En av lærerne forteller: «*Hun er en ener i AiRe, der får hun vise sine ferdigheter.*» En annen sier: «*Det er en annen gutt nå, etter at han ble med i AiRe.*» Vi kan med dette anta at barna er fornøyd, de synes det både er spennende og gøy å være med. Samtidig som lærere bruker begreper som *sosial trening, mestring, utfordring for eleven, positive opplevelser*, osv. som peker mot effekten eller resultatene av deltagelsen i prosjektet.

Når det gjelder hva foreldrene mener om AiRe, så er lærerne litt mer delte i sine oppfatninger. To av lærerne vi snakket med forteller om foreldre som har vært litt skeptiske til å sende barna sine til AiRe. Grunnen til det kan være at foreldrene er redde for at barnet deres skal skille seg ut og at de helst ser at barnet får hjelp i klassen. Lærerne peker også på et annet viktig moment, og det er behovet for informasjon ut til foreldre. En av dem poengterte viktigheten av at AiRe måtte komme på foreldremøter og informere bedre om prosjektet.

Vi vet at informasjon om prosjekt er viktig for å hindre misforståelser og rykter. Det er viktig at foreldrene kan føle seg trygge på at det barna deres er med på føles riktig. Foreldrenes godkjenning og aksept er helt nødvendig i denne sammenhengen. Vi skal senere i evalueringen se nærmere på hvorfor informasjonen om prosjektet vil være sentralt i utviklingen av tiltaket. En av lærerne sier da også at: *«Det eneste negative jeg har å si om AiRe er at kontakten med foreldrene er for dårlig. Mitt forslag er at de i fremtiden er med på foreldremøter.»*

Konklusjoner og drøfting

Da vi besøkte en av skolene, gikk vi sammen med lederen for prosjektet. På vei inn i skolebygningen ser vi en elev strekke seg ut av et av vinduene. Han ser mot oss og roper til lederen: *«Blir det noe AiRe snart eller? Hva skal vi gjøre neste gang' a?»* Eleven var entusiastisk og gledet seg tydeligvis til neste gang han skulle få være med. Vi kan ikke generalisere guttens begeistring til å gjelde alle de andre elevenes som er med i AiRe, men i følge de ansatte og lærerne er tiltaket meget populært blant elevene selv. Etter å ha snakket med en rektor, to inspektører og lærere ved tre forskjellige skoler, sitter vi igjen med et inntrykk av at brukerne er godt fornøyde. Alle de skoleansatte vi snakket med mente AiRe etter deres vurdering var et faglig og pedagogisk godt prosjekt.

Lærerne la vekt på formuleringer som: «mulighetene for å forebygge atferdsproblemer», «styrke sosiale ferdigheter» og «mestring utenfor skolen og muligheten for et pustehull for klassen». De beskriver tiltaket både som en «avlastning» og «et supplement» til den tradisjonelle skolen og det spesialpedagogiske tilbudet de selv organiserte ved skolen. Hva gjelder målgruppen for prosjektet virker det som om det var noe uenighet om dette skulle være et tiltak kun for de som har store og uttalte problemer, eller om det også skulle kunne innebefatte de elevene som har moderate eller ingen problemer i skolehverdagen.

Da vi snakket med de ansatte i skolen, var vi også opptatte av om AiRe kunne virke stigmatiserende for den enkelte elev. I kapittelet om forebygging skal vi se nærmere på hvordan noen forskere peker på at spesialundervisning, eller det å «ta ut» elever fra klassen ikke alltid har noen positiv effekt på

barnets atferdsproblemer. Er det slik at stigmatisering kan føre til en negativ effekt for eleven på lengre sikt? Når vi spurte lærerne om de brukte AiRe kun som en avlastning for klassen (les «pusterom») svarte de benektende på dette. Det at de andre elevene i klassen kunne få et pusterom var eventuelt en positiv sideeffekt, men ikke hovedrasjonen for å la eleven få være med i AiRe. De fleste lærerne poengterte at AiRe «*var et av flere tiltak ved skolen*», og at AiRe pekte seg ut som et «*lite stigmatiserende tiltak*». En av lærerne hevdet imidlertid at noen av elevene allerede visste at de hadde et problem å slite med, og at de ikke var redde for denne stigmatiseringseffekten. Vi ser her at lærerne har to forklaringer på hvorfor stigmatisering ikke er et problem: For det første de lærerne som mener at tiltaket i seg selv er lite stigmatiserende. For det andre læreren som hevder at de som deltar i AiRe vil skille seg ut, men at elevene med problemer allerede skiller seg ut i skolehverdagen. Hvis det stemmer det som lærerne og de ansatte sier, kan vi konkludere med at tiltaket i liten grad stigmatiserer deltakerne. Det vil uansett være viktig for et tiltak som AiRe å fortløpende vurdere og problematisere en eventuell stigmatiseringseffekt.

En av lærerne, som også var fornøyd med AiRe, poengterte imidlertid at skolen ideelt sett burde ha ressurser nok på egenhånd slik at de ikke trengte å sende ungdommen til AiRe. «*Kan ikke skolen ta vare på sine egne problemer, løse egne utfordringer, men vi mangler altså ressurser.*» Dette er helt klart et poeng som vi skal drøfte nærmere i konklusjonen i dette notatet. Kunne ikke skolen løse problemene på egenhånd, bare de fikk nok ressurser? Hva er det AiRe kan tilføre som ikke vi hadde klart på egenhånd? Her ser vi et eksempel på en skole vet at det er de som eier «*problemen*» men som også vil eie løsningene på problemet. En av de andre lærerne vi snakket med argumenterte motsatt og sa at: «*Vi setter pris på ekstern avlastning, selv om vi vet at elevene er vårt ansvar*». Her eksisterer det et divergerende syn på forholdet rundt å «*eie*» problematikken og løsningene rundt det enkelte barn. Til slutt i notatet skal vi drøfte nærmere noen positive og negative sidene ved å «*eksportere*» løsningene på en felles utfordring for skolen til et prosjekt som AiRe. Vi skal se nærmere på fordelene og ulempene ved å samle prosjektorganisering, kompetanse og faglighet utenfor skolen.

5 Hva sier de ansatte?

Vi har i evalueringsfasen hatt flere møter med de ansatte der vi har diskutert AiRe. Vi har også vært med de ansatte og observert aktiviteter og tiltak over en hel arbeidsdag. I tillegg til dette formulerte vi noen spørsmål som de ansatte svarte på via e-post. Her presenterer og analyserer vi svarene:

Hva er det viktigste AiRe kan tilby barn?

I AiRe så blir hver enkelt elev sett og lagt merke til, og møter voksne som har tid til å snakke og høre på elevene. Dette er ingen kritikk av skolene, men kommer som en følge av antall elever vi har med ut fra skolene. I tillegg har vi de over tid, mange har vi hatt en tre timer i uka gjennom hele skoleåret. Vi er samtidig forutsigbare, elevene har et program /«timeplan» som de har vært med på å utforme selv, jeg tror ikke noen gruer seg til dagene de skal ut med AiRe, men det er nok dessverre en del som gruer seg til å gå på skolen.
(Leder)

Leder utyper at dette er et «grasrotprosjekt» og at de bruker lite tid på kontoret.

Et pusterom i en kanskje for noen vanskelig skolehverdag. Små grupper med tilgjengelige voksne som har tid til å høre på det de har å si. Opplevelser som for noen er nye erfaringer. Muligheten til å kunne oppleve mestring. Positive opplevelser som de kan ta med videre i en hverdag som kan oppleves som tøff. (Konsulent)

Her ser vi at de ansatte legger vekt på muligheten til å se det enkelte barn, og at de har muligheten til å følge opp over tid. De har god tid til den enkelte elev og muligheten til å gi dem positive opplevelser og mestring. Et viktig moment som lederen vektlegger til slutt er *kontinuitet*, han forteller at: «Vi ser nå at vi følger flere elever over flere skoleår, noe som gjør at dette blir et stabilt og langsiktig opplegg for enkelte elever over lang tid.»

Hva er prosjektets styrker og svakheter?

Alle kan bli bedre, vi kan jobbe enda bedre med hver unge. Hatt enda tettere samarbeid med skolene, men her er tida vår og lærernes tid en begrensende faktor. Både vi og lærerne har begrenset med tid etter skoleslutt,

ting skal forberedes til neste dag, og andre gjøremål på kontoret må utføres. Men vi har bare møtt velvilje hos lærerne når vi har hatt samarbeidsmøter, og når vi har hatt behov for en samtale. Vi skulle hatt bedre kontakt med foreldrene, men igjen tida strekker ikke til. (Leder)

Flerfaglighet. I tillegg til at vi ikke er en del av skolesystemet noe jeg tror er positivt. At vi er organisert i kultursektoren gjør oss mer ufarlige. Også er vi et lite prosjekt med tre stk, det gjør at vi er fleksible. (Konsulent)

På spørsmålet om hva som bør gjøres bedre i fremtiden svarer konsulenten at prosjektet burde få flere typer aktiviteter.

Dette er utfordringen for oss. Aktivitetene har en begrenset tidsramme. Vi har erfaring med hvilke aktiviteter som er populære og de ønsker vi å gjøre om igjen. Vi tar også barna med på planlegging slik at de kan komme med sine forslag. Nye aktiviteter kan være flere typer formingsaktivitet, musikk, evt besøk på arbeidsplasser som kan være interessante, planting, kjøre fire hjuling på crossbanen som ligger her i Re for eksempel.

Da vi snakket med lærerne påpekte også de at kontakten med foreldrene burde vært bedre. Samtidig så vektlegges mangelen på tid. Dette er et moment som dukker opp i flere av svarene fra de ansatte. Konsulenten nevner «*flerfaglighet*» som en styrke, og dette er et interessant moment. De ansatte har ulik faglig bakgrunn og aktivitetene er forskjellige i innhold. Dette vil til sammen gi belegg for at AiRe jobber ut i fra en flerfaglig forståelse. De ansatte forteller også her at potensialet er stort for å utvide aktivitetstilbudet. De melder tilbake om at det i fremtiden vil være store muligheter for å innlemme flere kreative aktiviteter i prosjektet. Holdningen avspeiler en proaktiv holdning blant de ansatte. Det betyr i klartekst at de ansatte har mange gode ideer, de ser positivt på fremtiden – ser muligheter og ikke begrensninger. Til slutt nevner lederen for prosjektet at en styrke ved prosjektet er AiRe sin administrative plassering under kulturtjenesten i kommunen. Plasseringen er med på å «*ufarliggjøre tiltaket*», samtidig som prosjektet har fått til et tettere samarbeid med andre viktige kulturtjenester i kommunene.

Hva er AiRe sin pedagogiske plattform?

I utgangspunktet skulle jo AiRe jobbe med de med store atferdsavvik, men underveis har mye forandret seg og vi jobber nå ganske bredt innenfor det å

forebygge blant barn og unge. Når det gjelder Aktiv skoledag kan vi vel si at en form for pedagogisk plattform tar utgangspunkt i sosial trening, positive mestringsopplevelser, fysisk aktivitet og det å bruke naturen mye. (Leder)

ART (Aggression Replacement Training). Treningsprogram med tre komponenter: sosial ferdighetstrening, sinnekontroll trening og moralsk resonnering. (Konsulent)

Som lederen i AiRe sier et annet sted, så jobber de ikke direkte med fagundervisning overfor barna. Det vil derfor ikke være en spesifikk pedagogisk plattform som AiRe jobber ut i fra. Som vi har nevnt ovenfor så har også prosjektet mange faglige ben å stå på, samtidig kompliseres bildet ytterligere når aktivitetene er så forskjellige og når målgruppen har forandret seg underveis. På tross av momentene ovenfor så har prosjektet noen hovedprinsipper de jobber etter og det er sosial trening, positive mestringsopplevelser og fysisk aktivitet. Ved siden av dette så jobber de også etter den kjente modellen ART, som vi allerede har beskrevet nærmere i dette notatet.

Hvordan legger AiRe til rette for å møte det enkelte barn?

Ved at vi har med såpass få barn ut har vi gode muligheter til å legge til rette for den enkelte. Vi ser den enkelte mer enn en lærer som kanskje har 20-25 elever, og vi vil kunne gi mange flere tilbakemeldinger/positive kommentarer når det er mye færre elever i gruppa. Forutsetningen er jo at vi vet hvilke behov den enkelte har, og det blir ivaretatt ved at vi har møter med lærerne til de aktuelle elevene før vi tar de med i AiRe. (Leder)

Vi har møter med skolene i forkant slik at vi vet om det er noe spesielt vi skal ta hensyn til eller bør vite om. Vi har av og til delt større grupper i to dersom vi vet at ikke alle har lyst til å gjøre den planlagte aktiviteten. Siden vi er flere voksne kan dette også gjøres på kort varsel. (Konsulent)

De ansatte legger vekt på hvilke muligheter de har til å «se» den enkelte elev i forhold til læreren på skolen som må forholde seg til en hel klasse. Samtidig kartlegger de den enkelte elevs behov sammen med skolen før de får være med i AiRe. Nedenfor nevner konsulenten et eksempel på hvilke fordeler man har når man jobber med en liten gruppe:

De ferdighetene de får trent i praksis når de er i en liten gruppe med voksne er for eks. Å si takk, Å lytte til en annen, Å be om hjelp, Å følge en instruksjon, Å be om tillatelse, Å hjelpe andre osv. Vi som er sammen med barna har erfaring med ART og bevisst på disse tingene. Vi kan veilede barna i vanskelige situasjoner eller situasjoner vi ser barna håndterer på en dårlig måte.

Oppsummering - hvorfor er AiRe viktig?

Til slutt ba vi de to ansatte oppsummere hva som er best med prosjektet og hvorfor det er viktig å videreføre.

Når det er små grupper, og vi blir kjent med barna, ser vi fort hva de interesserer seg for å hva de er flinke til. Det er disse gode opplevelsene vi ønsker å gi barna slik at de kan oppleve at de klarer å mestre noe, om skoledagene ellers er fylt av nederlagsopplevelser. Vi er opptatt av å gi barna ros for de bra tingene de gjør! (Konsulent)

Det er vanskelig å svare konkret på da vi driver med så mange ting, men jeg tror jeg vil trekke fram at ved at vi ikke har så store elevgrupper så «ser» vi alle, og vi har tid til å snakke med hver enkelt, gi hver enkelt tilbakemelding, rose hver enkelt, slik at den enkelte elev føler seg verdsatt og sett/hørt når den er med AiRe. Jeg mener vi i tillegg er gode på å gi elevene positive og gode mestringsopplevelser og mye frisk luft og fysisk aktivitet. (Leder)

Her ser vi igjen at det er enkle, men viktige faktorer som vektlegges. Som det å få en relasjon til barna og tilby dem gode mestringsopplevelser. De vektlegger også at styrken til AiRe nettopp er at de ikke er en del av skole-systemet. De beskriver også seg selv som et «grasrotprosjekt» der en ikke bruker tid på kontoret, men velger å være ute sammen med barna. Et karakteristisk trekk ved AiRe er kanskje at de på den ene siden fremhever de nære og enkle tiltakene, samtidig som de også har ansvar for kursing og implementering av den internasjonalt anerkjente metoden ART. De ansatte poengterer at begge deler er like viktig og at det virker.

6 Hvordan forebygger AiRe problematferd?

Hva er forebyggende arbeid?

«Forebygging innebærer alt fra det som gjøres for å skape et godt og trygt lokalsamfunn til innsats som spesielt retter seg mot å begrense, stanse eller snu en negativ utvikling.» (Rundskriv Q-16/2007) Sitatet og definisjonen er hentet fra det siste rundskrivet «Forebyggende arbeid for barn og unge» som flere departementer har samarbeidet om og sendt ut til alle kommunene i landet. Skrivet er et klart signal fra den sittende regjeringen om at kommunene skal vektlegge forebyggende arbeid for barn og unge. I dette kapitlet så skal vi analysere prosjektet AiRe i lys av teorier og forskning om forebyggende arbeid. Forskningen og teoritilfanget rundt forebyggende arbeid er meget omfattende og vi får bare plass til å ta med noen få viktige momenter. Vi skal her først og fremst konsentrere oss om forebyggende arbeid for barn i skolen. Dette på bakgrunn av at det mest brukte tiltaket i AiRe i dag er «aktiv skoledag». Spørsmålet vårt blir om AiRe kan sies å arbeide i tråd med den kunnskapen vi i dag har om forebyggende arbeid.

Hva menes med problematferd?

På Re kommunes hjemmeside står det at prosjektets målsettinger «å gi barn og ungdom med atferdsavvik et tilrettelagt helhetlig tilbud». Begrepet atferdsavvik er noe utdatert og vi skal her i stede bruke begrepet *problematferd*. Synet på hvilke atferd i skolen som kan betegnes som et problem har endret seg mye i tidens løp. Det samme har begreper og definisjoner. Det er til slutt skolens ansvar å definere hvilke elever som har en problematferd. Det er ikke uten grunn at skolen i dag er så fokusert på å hjelpe elever med problematferd. Forskning viser at det er en klar sammenheng mellom skolefaglige prestasjoner og problematferd i skolen (Nordahl 2003).

Men hvordan og etter hvilke kriterier skal man velge ut elevene som får være med på AiRe? Som vi har sett sier lærerne at utvelgelsen til AiRe ikke bare handler om klassiske atferdsproblemer, men kan også gjelde elever som for eksempel har lærevansker. Samtidig så vil atferdsproblemer arte seg forskjellig for jenter og gutter. På grunn av lite presise definisjoner risikerer man å velge ut elever på feil grunnlag. Overland (2007:17) klassifiserer i boken *Skolen og de utfordrende elevene* problematferd på følgende måte:

- Undervisning - og læringshemmende atferd
- Sosial isolasjon
- Utagerende atferd
- Norm- og regelbrytende atferd

Denne definisjonen viser at ulike former for atferd defineres som problematferd. Klassifiseringen kan være til god hjelp når skolen i samarbeid med lederne i AiRe skal finne ut hvilke elever som passer til å være med i prosjektet.

En mulighet for å kvalitetssikre utvelgelsen og deltagelsen i prosjektet er å innføre rutiner som sikrer at for eksempel følgende punkter blir fulgt opp:

- Når skolen vurderer barnets problematferd så må de *kartlegge* problemenes årsak, alvorlighetsgrad og samtidig vurdere elevens kompetanse.
- På bakgrunn av denne informasjonen må de vurdere hvilke tiltak som skal settes i verk.
- Målet er å skape en positiv *endring* for den enkelte eleven.
- Skal de gi eleven ekstra undervisning, andre pedagogiske tilbud ved skolen, spesialundervisning eller skal eleven få være med AiRe?
- Hvis læreren vurderer det dit hen at eleven skal få være med i AiRe, så må de gå inn i en dialog med tiltaket for å se om han eller hun vil passe inn i elev gruppa i AiRe.
- Det siste læreren gjør i samarbeid med AiRe er å *evaluere* om intervensjonen og deltakelsen har hatt noen gode resultater for eleven.
- Hvis en elev viser god fremgang over tid må man vurdere om en skal avslutte deltakelsen i tiltaket.

Når vi diskuterer problematferd er det også meget viktig å poengtere at dette er et komplekst fenomen. Problematferd viser seg gjennom flere forskjellige atferdstyper og kombinasjon av disse. Hvis vi tar utgangspunkt i firedelingen ovenfor så er dette en idealtypisk inndeling og må brukes deretter. Inndelingen kan være til en hjelp for å bedre kommunikasjon, i dette tilfellet mellom lærere og AiRe, og den kan være med på å kvalitetssikre utvelgelsen. Kategoriseringen kan likevel ikke fullt ut forklare den komplekse og sammensatte utfordringen for den enkelte eleven (Nordahl 2000:308). AiRe vil sjelden være den eneste hjelpen en elev trenger for å forebygge problematferd i skolen.

Spesialundervisning – inkluderende eller segregerende?

Norsk skole skal ivareta tre opplæringsprinsipper som kan betraktes som ryggraden i opplæringstilbudet. Skolen skal være *inkluderende* på den måten at alle elever skal få et tilbud som bidrar til utvikling og tilhørighet i et sosialt felleskap. Skolen skal være *tilpasset* den enkelte elev sine forutsetninger og behov. Til slutt skal opplæringen være *likeverdig* slik at ingen får et bedre eller dårligere opplæringstilbud enn de andre (Overland 2007). Den inkluderende skolen står beskrevet nærmere i lov om grunnskolen og i L97 som et sentralt og overordnet ideologisk prinsipp. L97 slår fast at elever med særskilte behov skal «*delta i fellesskapet på en inkluderende måte.*»

Spesialundervisning er en særlig form for tilpasset opplæring. Spesialundervisning er en individuell rettighet for elever som har behov for særlig hjelp. Mange elever som viser en problematferd vil ha en slik rett. Oppføringsloven gir ikke eksakte føringer for hva det pedagogiske innholdet i spesialundervisningen skal være, men loven vektlegger *behovet* for et pedagogisk innhold. I denne sammenhengen så vil det være naturlig å sammenlikne AiRe med den mer tradisjonelle spesialundervisningen. Spørsmålet i vår evalueringen vil da være om innholdet i AiRe tilfredsstillende til kravene til et forsvarlig pedagogisk innhold? Og videre om aktivitetene i AiRe bidrar til at elevene får et positivt utbytte? Svarene på disse spørsmålene skal vi prøve å gi et svar på litt senere, men her skal vi først se nærmere på den faglige

diskusjonen rundt spesialundervisning. Dette fordi mange mener at effekten av spesialundervisning for elever som viser problematferd er omdiskutert og usikker. Det mangler i dag gode studier av slik undervisning både i Norge og internasjonalt, men den forskningen som faktisk finnes viser at effekten av spesialundervisning er liten. Thomas Nordahl skriver følgende i rapporten «*Problematferd i skolen*» fra 1998:

Sett i forhold til elever som viser problematferd gir dette ytterligere grunn til å spørre om tradisjonelle individorienterte kompensatorisk spesialundervisning er det best egnede tiltaket for å redusere problematferd ... Det er lite trolig at en organisatorisk utskillelse av elever til spesialundervisning vil kunne forbedre elevenes sosiale posisjon overfor jevnaldrende, og det kan tenkes at dette kan bidra til at eleven viser mer problematferd i andre læresituasjoner. (Nordahl 1998:252)

Her ser vi at Nordahl i sin studie ser relativt kritisk på spesialundervisning, men han understreker altså at vi ikke kan trekke klare konklusjoner. I evalueringen av AiRe kan vi ikke overføre denne kunnskapen direkte. Dette fordi AiRe ikke bare involverer elever med det vi ovenfor definerte som problematferd. Det andre er at AiRe ikke kan sammenliknes med den tradisjonelle spesialundervisningen. Det er likevel viktig å ta denne kunnskapen med i betraktning når man skal evaluere et prosjekt som AiRe.

Sosial kompetanse og mestring

Da vi snakket med de ansatte om det overordnede målet med i AiRe, så er det to begrep som går igjen, det er *sosial kompetanse* og *mestring*. Dette er begreper som i dag er sentrale i faglitteraturen som handler om forebygging og mer bestemt forebygging av problematferd i skolen. Nordahl definerer sosial kompetanse på denne måten:

Et sett av ferdigheter og holdninger, motiver og evner som trengs for å mestre de viktige settinger som individet med rimelighet kan forventes å møte i det sosiale miljøet som de er en del av, samtidig som deres trivsel maksimeres og fremtidig utvikling fremmes. (Nordahl 2005:197)

Nordahl finner i sine studier en sammenheng mellom lav sosial kompetanse og atferdsproblemer i skolen. Det blir derfor ekstra viktig å fokusere på hvordan man kan styrke elevenes sosiale kompetanse. For å si det på en

annen måte så er altså sosial kompetanse en beskyttelsesfaktor for en anti-sosial utvikling. I dagens skole er det da også lagt større vekt på å trene sosiale ferdigheter innenfor den tradisjonelle undervisningen.

Skolen har en viktig funksjon i å utvikle elevens sosiale kompetanse, men studien til Nordahl og Sørli (1998) viser at skolen først og fremst premierer, verdsetter og stimulerer elevene til lydighet, tilpasning og selvkontroll. Spørsmålet blir om elevene trenger noe mer enn denne «konformitetsorienterte» sosiale kompetansen som skolen kan tilby? Argumentasjonen er altså at barn med atferdsvansker trenger å øke sin sosiale kompetanse for å hindre eller snu en ytterligere negativ utvikling, men at skolen ikke kan tilby elevene denne hjelpen. Dette er et argument som er med på å styrke legitimiteten til et prosjekt som AiRe.

Hvis det er slik at AiRe styrker elevenes sosiale kompetanse så har prosjektet en viktig funksjon. Hva er så definisjonen på sosial kompetanse? Terje Overland (2007) differensierer begrepet på denne måten:

- Samarbeid
- Selvhevdelse
- Selvkontroll
- Empati
- Ansvarlighet

Å definere begrepet sosial kompetanse her er nyttig når vi nå skal se nærmere på hvordan AiRe kan evaluere sin egen virksomhet. Det vi har gjort her er å *operasjonalisere* begrepet. Det betyr med andre ord at det blir lettere å måle utviklingen av elevens sosiale kompetanse. Hvis sosial kompetanse er noe av det viktigste AiRe kan tilby elevene blir det også viktig å kunne etterprøve og måle om deltakernes faktisk får en bedre eller økt sosiale kompetanse.

Konklusjon

AiRe skal være et forebyggende tiltak der en skal gi barn med problematferd et tilrettelagt og helhetlig tilbud. Et av de viktigste tiltakene innenfor AiRe i dag er «aktiv skolehverdag». I samarbeid med skolen får fem til ti barn ved den enkelte skolen et tilbud om en alternativ skoledag, der naturopplevelser,

mestring og trening av sosiale ferdigheter er de viktigste målene. For å evaluere denne typen prosjekt må man først avklare sentrale begreper og se prosjektet i forhold til rådende kunnskap på området. I dette kapittelet har vi derfor sett nærmere på hva som ligger i begrepene forebygging, problematferd og sosial kompetanse og diskutert noen utfordringer ved tradisjonelle spesialundervisningen i skolen. På bakgrunn av gjennomgangen ovenfor kan vi oppsummere følgende momenter:

1. Vi kan konkludere så langt med at AiRe ikke kan defineres som «tradisjonell spesialundervisning». Intervensjonen er kun en halv til en hel dag i uken og aktivitetene i AiRe likner ikke på tradisjonell spesialundervisning.
2. Det finnes lite forskning på tiltak som likner AiRe hva gjelder form og innhold. Det gjør det derfor vanskelig å sammenlikne med andre prosjekter.
3. AiRe må først og fremst kunne defineres som et tertiærforebyggende tiltak, det betyr at en vil forsøker å hindre, snu eller begrense konsekvenser av etablerte problemer. Tertiærforebyggende tiltak defineres ved at de retter seg mot grupper eller individer med tydelige identifiserte problemer.
4. Problematferd er et komplekst fenomen og fungerer dårlig som en «merkelapp» på den enkelte eleven. Man skiller ofte mellom undervisning – og læringshemmende atferd, sosial isolasjon, utagerende atferd eller norm- og regelbrytende atferd. Det er viktig at AiRe i samarbeid med skolen og foreldrene er nøye med å definere utfordringene og problemene den enkelte elev sliter med.
5. Når skolen i samarbeid med AiRe vurderer barnets problematferd, så må de videre kartlegge problemenes årsak, alvorlighetsgrad og samtidig vurdere elevens kompetanse.⁵ På bakgrunn av dette må de vurdere hvilke tiltak som skal settes i verk. Målet er å skape en positiv endring for denne eleven. Det siste læreren gjør i samarbeid med AiRe er å evaluere om intervensjonen og deltakelsen har hatt noen effekt.

⁵ I et tett samarbeid mellom skolen og AiRe vedrørende den enkelte elev er det viktig å ha rutiner som sikrer at en overholder gjeldende taushetsplikt.

6. Positiv endringen for eleven innefor prosjektet skal ha en overføringsverdi til elevens skolehverdag. Målet for den enkelte elev må på sikt være en bedre sosial og faglig fungering i skolen.
7. De ansatte i AiRe pekte på at samarbeidet med foreldrene kunne bli bedre. Det er viktig å formalisere rutiner som sikrer de foresatte god informasjon om tiltaket.
8. Å ta elever ut av den ordinære skolehverdagen bryter med prinsippet om inkludering som står sterkt i den norske skolen. Samtidig så er effekten av spesialundervisning for barn med problematferd omdiskutert. AiRe blir ikke direkte truffet av denne kritikken slik vi har argumentert ovenfor. Men det betyr uansett at man har et stort ansvar for å evaluere tiltakets kvalitet og elevens fremgang fortløpende. Man må også ha en klar strategi for når man velger å avslutte tiltaket overfor den enkelte elev.
9. AiRe har samlet sett en tiltaksprofil og en kompetanse som den enkelte skole vanskelig kan erstatte med egne tiltak. De fleste lærerne vi har snakket med poengterer at AiRe er et «nødvendig supplement».
10. AiRe er et av flere forebyggende tiltak i kommunen, og noen utsatte barn deltar i flere tiltak samtidig. Det betyr i prinsippet at innsatsen overfor barna med de største hjelpebehovene samlet sett blir mer omfattende.
11. Den viktigste pedagogiske plattformen for prosjektet er mestring, naturopplevelser og sosial trening. Sosiale ferdigheter er ekstra viktig for barn med problematferd. Styrken til Ai Re er at de tilbyr elever en type sosial trening som ikke skolen i like stor grad har mulighet til.
12. Et viktig moment som gjelder alt forebyggende arbeid er å komme tidlig inn. Det betyr at man så tidlig som mulig må identifisere problemet og iverksette de rette tiltakene så fort som mulig. Når AiRe i dag fokuserer hovedvekten av sine ressurser på elever i barneskolen så er det en styrke ved prosjektet.

7 Kvalitetssikring av tjenesten

Siden AiRe ble opprettet og til i dag, har prosjektet forandret seg mye. Nye medarbeidere og vektlegging av andre aktiviteter enn det man startet med, gjør det ekstra utfordrende å evaluere prosjektet. Hvis lærere, foreldre og barn er fornøyde med prosjektet i dag, så vil det bety lite hvis AiRe har nye ansatte som driver med noe helt annet om et år. Det er med andre ord vanskelig å måle kvaliteten på et arbeid som er i konstant bevegelse og forandring. Løsningen på dette hva gjelder evalueringen er det at vi nettopp fokuserer på prosesser og utviklingstrekk. Vi beskriver en utvikling over tid, heller enn å gi et øyeblikksbilde. Det at prosjektet fortsatt vil være i utvikling gjør det ekstra viktig at prosjektledelsen har verktøy for evaluering underveis. En kan ikke evaluere denne typen prosjekt en gang for alle og slå seg til ro med det. En vil heller ikke ha muligheten til en ekstern evaluering hvert år. Dette betyr i praksis at prosjektet i samarbeid med kommunen må ha et redskap for å evaluere innsatsen underveis. Vi skal her komme med noen forslag på hvordan man kan evaluere prosjektet. Målet med egevalueringen er å kunne kvalitetssikre prosjektet. Hvis man sikrer kvaliteten og samtidig kan dokumentere behovet for prosjektet, skal dette i prinsippet styrke mulighetene for å videreføre og utvikle AiRe på lengre sikt.

Egevaluering

Et prosjekt i utvikling vil med andre ord si et prosjekt som er i en fase der man «prøver og feiler». Det gjelder så vel store som små prosjekter. AiRe er et relativt lite prosjekt og som vi har beskrevet ovenfor, går AiRe nye veier og beveger seg derfor på «upløyd mark». Det vil være helt naturlig og nødvendig at noen aktiviteter og arbeidsformer forkastes og andre kommer på banen underveis. Man må til og med gi rom for å kunne eksperimentere noe underveis. Poenget med en kontinuerlig evaluering underveis er å kvalitetssikre denne utviklingen. Nye aktiviteter og metoder som taes i bruk må begrunnes faglig. Beslutninger basert på faglige vurderinger styrker igjen muligheten for

at AiRe utvikles i positiv retning. Noen objektive størrelser kan måles undervis. Dette kan igjen generere data som man kan analysere, og analysene kan legge grunnlaget for en justering av praksis. Hvis prosjektledelsen kan redegjøre og dokumentere refleksiviteten eller vekselvirkningen mellom praksis og kunnskap vil det bidra til å styrke prosjektet.

a) Måle tilfredshet hos brukerne

Den enkleste formen for egevaluering er å spørre brukerne rett ut om de er fornøyd med tilbudet AiRe kan gi. Et forslag her er å sende ut et anonymt spørreskjema en gang i året til lærere og foreldre. Her kan man både ha med åpne spørsmål om hva de selv mener er viktigst med AiRe og spørsmål med faste svaralternativer. Utformer man et godt spørreskjema kan man hente ut mye viktig informasjon om hva de er tilfredse med, hvorfor og i hvilken grad. I denne sammenhengen er det viktig ikke å glemme alle barna som deltar i prosjektet. Å spørre barna selv krever imidlertid ekstra innsats. Her må man passe på å formulere spørsmålene så barna faktisk forstår hva det dreier seg om. En mulighet er å formulere svaralternativene som smilefjes eller terningkast. Uansett skal man være grundige i planlegging og gjennomføring når man involverer barn i denne prosessen.

b) Måle positiv utvikling

Å måle positiv utvikling over tid for det enkelte barn er etter hvert blitt en egen vitenskap. Et av de mest brukte instrumentene er i dag SDQ (The Strengths and Difficulties Questionnaire) som man kan finne mer informasjon om på hjemmesiden www.sdqinfo.com. Dette er omfattende spørreskjema som lærer, foresatte og barnet selv må fylle ut. SDQ er et instrument for å måle («screene») barnets mentale helse og som kan måle forskjellige dimensjoner ved atferdsproblemer hos barna. Ideelt sett så kunne AiRe gjennomført denne testen på barna før de ble med i prosjektet og et år senere for å se utviklingen hos hvert enkelt barn, men det er noen store faglige utfordringer ved disse undersøkelsene. For det første så er det vanskelig å skille ut effekten av AiRe alene. Det kan hende at det er andre forhold i livet til eleven som har hatt positiv innvirkning på screeningen. Den andre hovedinnvendingen er at prosjektet AiRe er i utvikling og at barna er med på

en rekke forskjellige aktiviteter i løpet av året innenfor AiRe. Vi skal ikke gå nærmere inn på de metodiske og etiske problemer her, bare påpeke at det finnes verktøy for å måle positiv utvikling. De krever imidlertid en systematikk og en kunnskap innenfor metode og psykologi som man ikke kan kreve av de ansatte i et lite prosjekt. Det ville også tatt beslag på så mye ressurser innad i prosjektet at det ville blitt lite tid igjen til kjerneoppgavene.

Det finnes heldigvis gode og enklere muligheter for å vurdere elevens utvikling over tid. Hvis barnet etter å ha vært med et år i AiRe klarer seg bedre på skolen, har blitt mer sosial og mestrer nye oppgaver bedre, så kan jo dette være et mål. Her må man riktignok huske å ta høyde for store individuelle forskjeller. For noen elever som har store atferdsproblemer så vil kanskje en liten fremgang i løpet av et år når det gjelder å være roligere i klasserommet være en god utvikling og et godt resultat. For en annen elev med moderate problemer vil man derimot kreve en større fremgang for å legitimere deltakelsen i AiRe. Målet for denne eleven vil være en tilbakeføring til normalskolen og at AiRe trekker seg ut. Poenget her er at prosjektet må kartlegge hver individuelle deltaker både før og etter deltakelsen. Det må defineres gjennomførbare og praktiske målsettinger for hver enkelt elev. Hvor ambisiøse mål man har for den enkelte vil også avhenge av hvor ofte eleven deltar i AiRe. «Effekten» av AiRe vil nødvendigvis være forskjellig avhengig av hvor mye de har deltatt i prosjektet. I følge prosjektleder er det stor forskjell i graden av deltakelse og oppfølging hos deltakerne.

Hva skal så være kriteriene man velger å måle fremgang etter? Svaret på dette er todelt, i den forstand at foreldre, lærere og de ansatte selv må ha en formening om hva som kan betegnes som fremgang og positiv utvikling. Foreldre vil kanskje vektlegge at barnet trives på skolen. Læreren vil se mer på skoleferdigheter og de ansatte i AiRe vil kanskje legge vekt på sosial kompetanse. Barnet selv vil kanskje være opptatt av hvor mange nye venner han eller hun har fått. Poenget her er at kriterier for positiv utvikling ikke kun er en objektiv størrelse, men burde baseres på elevens og foreldrenes vurderinger. Hvis vi likevel velger ut sosial kompetanse som mål for positiv utvikling så kan vi altså bruke Terje Oveland (2006) sin definisjon. Hvis de ansatte i AiRe finner en god måte å måle elevens evne til å *samarbeid, mulighet for selvhevdelse, evnen til selvkontroll, utviklingen av empati* og

ansvarlighet før og etter at de har vært med i AiRe så vil de altså kunne få et svar på om vi finner en positiv utvikling for den enkelte elev.

c) Kvalitetsindikatorer

I samtalene med de ansatte gjentok de flere ganger hvor viktig det er å ha *tid* til hver enkelt elev. For de ansatte er muligheten for å etablere en relasjon til eleven tydeligvis en viktig indikator på kvalitet. Kompetente ansatte, godt arbeidsmiljø og godt samarbeid med skolen nevnes også som viktig for kvaliteten på prosjektet. Til slutt nevner de naturopplevelsen. Å bruke naturen aktivt som en arena for aktiviteter og som et pedagogisk element er kanskje den viktigste kvaliteten ved prosjektet, hvis vi forstår de ansatte rett. Å finne mål for god kompetanse, et godt arbeidsmiljø og et godt samarbeid i en liten organisasjon lar seg gjennomføre. Å finne objektive kriterier for å måle gode relasjoner og naturopplevelse er ikke fullt så lett. Poenget her er at ikke alle sentrale kvaliteter ved et prosjekt kan kvantifiseres og måles. Det man derimot kan gjøre er å beskrive og redegjøre for hvordan naturopplevelser er viktig i et pedagogisk perspektiv. Det er viktig at prosjektet på en tydelig måte gjør rede for prosjektets pedagogiske innhold.

Oppsummering

Det er viktig å understreke hvor vanskelig det er å evaluere et prosjekt når viktige kvaliteter ved prosjektet ikke kan måles etter objektive størrelser. Samtidig vil det alltid være en diskusjon om hvordan man skal vekte de indikatorer for kvalitet som man faktisk kan måle. Når det gjelder brukernes tilfredshet og utvikling over tid finnes det kriterier som man kan bli enige om og ha som mål. Det er fullt mulig for AiRe å definere konkrete målsettinger for den enkelte elev som deltar og det er mulig å måle deltakernes tilfredshet. Det er mulig å formalisere rutiner for en egevaluering av et prosjekt som AiRe. De størrelsene ved et prosjekt som ikke kan telles og måles kan en derimot beskrive nærmere og redegjøre for hvorfor er viktig. Dette er tiltak som til sammen vil heve kvaliteten på prosjektet.

Det vil likevel være en grense for hvor mye ressurser man skal bruke på evaluering og kvalitetssikring. Hvis de ansatte i AiRe skulle ha målt og

evaluert alt det de driver med til en hver tid, ville de ikke hatt tid til å gjøre det man er satt til å gjøre – nemlig å forebygge atferdsproblemer blant barn og unge i kommunen. Dette er et paradoks ved all kvalitetssikring. Ved et punkt vil sikringen selv gå utover kvaliteten på tiltaket.

8 Konklusjoner og anbefalinger

AiRe er et prosjekt som rommer en rekke aktiviteter og tiltak, med den hensikt å forebygge atferdsproblemer blant barn og unge. Etter en startperiode med mye prøving og feiling ser prosjektet ut til å ha stabilisert seg og funnet en stabil form. Oppgaver, roller og ansvar er fordelt, og prosjektet har funnet sin plass i forhold til de andre forebyggende tiltakene i kommunen. Lærerne vi har snakket med er stort sett positive til AiRe og forteller at tiltaket for dem er et «*nødvendig supplement*». Den pedagogiske plattformen til prosjektet er ikke komplisert, men handler om helt sentrale og viktige elementer. Sosial trening, mestrings- og naturopplevelser. De ansatte har god kompetanse og fasilitetene prosjektet råder over holder en høy kvalitet. Målgruppa for prosjektet er barn og unge med en rekke forskjellige behov og ståsted. Alt fra barn med store atferdsproblemer til elever med moderate læringsproblemer. Vi kan oppsummere med at utfordringene og ståstedet til det enkelte barn som deltar i AiRe er svært forskjellig, men «medisinen» de får er den samme. Naturopplevelser, fysisk aktivitet, samhold, trygge voksne og meningsfylte aktiviteter. Det overordnede sekundære målet er å forebygge omfattende atferdsproblemer og forhindre dyre plasseringer i barnevernet. Det primære målet er å styrke elevens sosiale og faglige ferdigheter så de takler skolehverdagen bedre.

Forskning viser at trening av sosiale ferdigheter kan være med på å forhindre atferdsproblemer i skolen (Sørli og Nordahl 1998:260). Samtidig vet vi at det er viktig å komme tidlig i gang med det forebyggende arbeidet. En ekstra innsats rettet mot barn og unge med begynnende symptomer på atferdsproblemer gjør sjansene større for å begrense og snu en negativ utvikling. AiRe handler i tråd med alle de viktigste prinsippene for å kunne snu en negativ utvikling for barn i kommunen, men det hviler et ekstra ansvar på prosjektet når de velger å ta barn ut av den ordinære skolen. Elevene har også krav på å få være inkludert i normalskolen, og deres problemer skal først og fremst løses i klasserommet. Faren er også tilstede for at elevene som deltar blir stigmatisert. Utfordringen drøftet vi inngående med lærerne og de

ansatte i prosjektet, og vi vurderte det dit hen at stigmatiseringseffekten ved undersøkelsestidspunktet var begrenset.⁶ En styrke ved prosjektet slik vi så det var nettopp at elevene, i følge lærerne, oppfattet AiRe som «populært» og «ufarlig» å være med i.

Denne evalueringen har vist at AiRe på mange måter er et unikt prosjekt, da vi ikke finner andre prosjekter som har samme tiltaksprofilen. Den kombinerer bruken av internasjonalt anerkjente metoder som ART med lokale tiltak og lokal kunnskap. Lokale problemer krever lokal kunnskap. Barn og unge i Re kommune står selvsagt overfor noen utfordringer som vi finner igjen i hele landet, men andre utfordringer har en mer lokal karakter. Behovet er derfor stort for å generere lokal kunnskap for å løse lokale problemer, evalueringen viser at AiRe har kompetanse til å ta vare på og utvikle lokal kunnskap.

AiRe er et prosjekt i utvikling og på veien er det viktig at man tar informerte valg basert på kunnskapen som til en hver tid er tilgjengelig. Vi har ovenfor kommet med noen enkle forslag på hvordan AiRe kan evaluere sine egne tiltak for igjen å kunne bedømme kvaliteten på tjenestene de leverer. Man må blant annet formulere noen klare målsettinger med prosjektet i sin helhet og med hver enkelt deltaker. Når det gjelder for eksempel «aktiv skoledag» så må prosjektet sammen med skolen kartlegge elevenes problemer og bli enige om hvilke tiltak som skal iverksettes. Til slutt må tiltakene og innsatsen overfor den enkelte elev evalueres i samarbeid med skolen. Målet med prosjektet må være at den enkelte elev på sikt kommer styrket ut av det og til slutt kan fungere så godt i normalskolen at AiRe blir overflødig.

For at et prosjekt som AiRe skal ha en legitimitet i befolkningen, i kommunen og hos lokalpolitikere må de vise til gode resultater. Som vi har argumentert med ovenfor er ikke dette alltid så lett i praksis. All forebyggende innsats er en investering i et lokalsamfunn der gevinsten ikke alltid er enkel å måle. Hvis hensikten er å forhindre dyre tiltak og plasseringer innenfor barnevernet vil ikke resultatene vise seg før om flere år. Det vi har gjort i denne evalueringen er at vi har spurt et utvalg lærere om de er fornøyd med prosjektet så langt og det er de. Vi har i tillegg analysert prosjektet

⁶ Her er det viktig å presisere at holdningen blant elevene, om at dette er et populært tiltak eller ikke, kan snu fort på lik linje med andre holdninger.

i lys av teorier og kunnskap om forebyggende virksomhet, og denne analysen viser at AiRe vektlegger de tiltakene som vi vet at fungerer. Naturopplevelser, samhold, relasjon, mestring og sosial trening er alle viktige komponenter i forebyggende arbeid. Vi har til slutt kommet med noen forslag til hvordan prosjektet kan kvalitetssikres. Sjansene for at man lykkes og får til gode resultater på kort og lang sikt skal med dette økes.

Et prosjekt som AiRe vil alltid ha et potensial for å heve kvaliteten på tiltakene ytterligere. De ansatte har selv påpekt at de blant annet må bli flinkere til å kommunisere og samarbeide med foreldrene til barna. Å inkludere foreldre i planlegging og gjennomføring av tiltak vil som regel være til det bedre for barna. Behovet for å skriftliggjøre rutiner og praksis vil også heve kvaliteten på prosjektet. Når man for eksempel velger å ta barn ut av skolen har man et spesielt stort ansvar for å analysere og utrede de positive og negative konsekvensene dette eventuelt har for den enkelte elev. I evalueringen har vi ikke intervjuet foreldrene og barna, og det er en helt klar svakhet ved evalueringen. Det blir derfor viktig og understreke at AiRe og kommunen har et ansvar for å innhente opplysninger fra brukerne ved et senere tidspunkt. Deres tilbakemeldinger vil helt sikkert kunne belyse andre svakheter og styrker ved prosjektet som vi ikke har klart å fange opp i denne evalueringen.

Vår hovedkonklusjon er at AiRe er i en positiv utvikling og innehar en rekke gode kvaliteter. Lærerne vi har snakket med forteller om et godt samarbeid og fornøyde elever. Prosjektet har en tverrfaglig tilnærming og jobber etter anerkjente prinsipper og metoder for å forebygge atferdsproblemer. AiRe er på mange måter et enestående prosjekt med et stort utviklingspotensial. Et av målene ved evalueringen var å finne et svar på følgende spørsmål: Er Re kommune på riktig vei i arbeidet med å forebygge atferdsproblemer blant barn og unge? Vi kan ikke på bakgrunn av analysene i denne evalueringen gi et kategorisk svar på dette spørsmålet. Vi har imidlertid drøftet flere positive faktorer som til sammen kan tyde på at Re kommune er på rett vei. I tillegg kan vi hevde at hvis AiRe i fremtiden får nok ressurser til utviklingsarbeid og kvalitetssikring, vil prosjektet kunne være en god modell for forebyggende problematferd også i andre kommuner.

Litteraturliste

- Gjertsen, Per Åge (red.) (2007) *Forebyggende barnevern*, Fagbokforlaget
- Johannesen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen (2005), *Introduksjon til samfunnsvitenskaplig metode*, Abstrakt forlag
- Lauritzen, Tonje og Torhild Andersen (2008) *Nytter det i Vestfold?*, Østlandsforskning rap nr. 09/2008
- Nordahl, Thomas (red.) (2005) *Atferdsproblemer blant barn og unge - teoretiske og praktiske tilnærminger*, Fagbokforlaget
- Nordahl, Thomas (2000) *En skole – to verdener*, NOVA rapport 11/00
- Overland, Terje (2007) *Skolen og de utfordrende elevene - om forebygging og reduksjon av problematferd*, Universitetsforlaget
- Prosjektrapport: «*Etter skoletid*», Re kommune 2006
- Rapport: *Aktiv i Re – Tverrfaglig arbeid og tiltak rundt barn og unge med atferdsavvik i Re kommune*. Re kommune 2007
- Repstad, Pål (2007) *Mellom nærhet og distanse*, Universitetsforlaget
- Rundskriv Q-16/2007 «*Forebyggende arbeid for barn og unge*».
- Sørli, Mari-Anne og Thomas Nordahl (1998), *Problematferd i Skolen*, NOVA rapport 12a/98